

ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ ОКРЕМИХ НАПРЯМІВ ПРАВознавства

УДК 483(07)

Ялова Оксана Володимирівна –
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри загальногуманітарних
та теоретичних дисциплін Національної
академії внутрішніх справ

Вивчення у вищих навчальних закладах України філософсько- українознавчих дисциплін

Обґрунтовано необхідність вивчення у вищих навчальних закладах України філософських та українознавчих дисциплін в умовах дії Закону України «Про вищу школу». Висвітлено окремі форми позанавчальної роботи зі студентами, спрямовані на вдосконалення процесу засвоєння державної мови та формування в державі українського світу.

Ключові слова: філософські та українознавчі дисципліни; українська мова; форми позанавчальної роботи; громадсько-політична практика студентів.

Останніми роками в українському суспільстві, зокрема в його науково-викладацькому середовищі, триває обговорення положення наказу Міністерства освіти і науки України «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 9 липня 2009 р. № 642» від 25 листопада 2014 року № 1392.

Предметом зацікавленості є зміст наказу № 642, який називався «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента». Керівники вищих навчальних

закладів, голови робочих груп із розроблення галузевих стандартів вищої освіти, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, департаменту вищої освіти під час розроблення освітньо-професійних програм та навчальних планів підготовки бакалаврів, починаючи з прийому 2009 р., зобов'язувалися встановити перелік нормативних дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки для бакалаврів усіх напрямів (спеціальностей) і їх обсяги. Також було передбачено низку заходів щодо організації та забезпечення вивчення гуманітарних дисциплін студентами.

Згідно з наказом, починаючи з 2009 р. тривало розроблення навчальних, робочих навчальних програм, методичних та організаційних матеріалів, рекомендацій, заходів для збереження кадрового потенціалу відповідних кафедр, було забезпечено контроль тощо [1]. До речі, наказ не передбачав ні переліку гуманітарних дисциплін, ні їх конкретних назв.

Так, наказ, яким було встановлено й у межах якого організовано цей процес, утратив чинність, згідно з іншим наказом того ж таки Міністерства. Зазначений крок цієї установи викликав жваве обговорення серед професорсько-викладацького складу, низку оцінок, запитань, пропозицій і рекомендацій. Наведемо лише окремі з них, які було опубліковано на сторінках засобів масової інформації та які заслуговують на увагу.

Наприклад, доктор філософських наук, професор Національного університету «Острозька академія» П. М. Кралюк вказує на ймовірність зведення до мінімуму суспільних дисциплін, нівелювання їх обов'язкового статусу у викладанні. Інколи це пов'язано з «автономією» вищих навчальних закладів, передбаченою Законом України «Про вищу освіту». Професор уважає, що такі дії мають прагматичне пояснення. Наступного навчального року передбачено, що максимальне навантаження викладачів становитиме 600 год, тобто їх буде суттєво зменшено (приблизно на 20–30 %). Водночас кількість ставок повинна бути незмінною, а вузи матимуть право обирати дисципліни. І як вони скористаються ним – здогадатися неважко. Здебільшого, викинуть «непотрібні» суспільні дисципліни, щоб адаптувати навантаження до відповідних стандартів [2].

У листі до міністра освіти і науки України С. М. Квіта, поширеному в соцмережах, громадські активісти зазначають, що українська мова й історія України у вищих навчальних закладах – не лише питання культури, ерудиції, а навіть національної безпеки. Сепаратисти й колаборанти якраз і були виховані на основі російської пропаганди та не отримали належних знань з української мови, історії України, української культури, філософії [3].

О. Онищенко на сторінках видання «Дзеркало тижня» пише, що його вражає інтенсивність обговорення цього досить епізодичного питання. Так, безліч його учасників заздалегідь уважають Міністерство освіти і науки, а також керівництво вузів винними в скороченні вивчення гуманітарних дисциплін. А того, що може відбутися протилежне, навіть ніхто не припускає. На його думку, Міністерство та ректори прагнуть до кращої, а не гіршої освіти. Далі він підкреслює, що норми Закону України «Про вищу освіту» зовсім не означають знищення гуманітарної складової. Вони вказують на те, що питання передано до відання вищів, оскільки в цьому разі регуляторну функцію з Міністерства знято. Отже, саме до навчальних закладів має звертатися стурбована громадськість [3].

3 лютого 2015 р. в Будинку Уряду відбувся брифінг за участі віце-прем'єр-міністра – міністра культури України В'ячеслава Кириленка, міністра освіти і науки України Сергія Квіта, директора Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України Мирослава Поповича, ректора Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка Леоніда Губерського та директора Інституту історії України НАН України Валерія Смолія щодо обов'язковості вивчення гуманітарних дисциплін в українських вищих навчальних закладах.

В'ячеслав Кириленко повідомив, що в Уряді було проведено нараду з цих питань, за результатами якої прийнято низку принципових рішень. Зокрема, учасники дійшли згоди стосовно того, що філософські, історичні та інші українознавчі дисципліни у вищій освіті необхідно зберегти, а кількість годин на їх викладання – збільшити. Усі правові колізії, що виникли з огляду на прийняття нового Закону України «Про вищу освіту», будуть вирішені шляхом опрацювання та оприлюднення наказу

Міністерства освіти і науки України, який міститиме всі необхідні рекомендації автономним університетам щодо збереження викладання історії, філософії, історії української культури.

Сергій Квіт, своєю чергою, повідомив, що при міністерстві буде створено робочі групи з розроблення державних стандартів освіти для всіх дисциплін [4].

Маючи певний досвід викладання українознавчих дисциплін у Національній академії внутрішніх справ і зважаючи на викладене вище, підтримуємо позиції та пропозиції щодо необхідності подальшого вивчення в усіх вузах України українознавчих дисциплін. Цього вимагає наявна загальна невтішна ситуація з українською мовою, що, незважаючи на її державний статус, залишається об'єктивно незавершеною.

Конституція України встановлює, що держава забезпечує функціонування й усебічний розвиток української мови в кожній сфері українського життя на всій території України, гарантуючи вільний розвиток, використання, захист російської та інших мов національних меншин України [5].

Упродовж останніх десятиліть усі ми були свідками збурення окремими політичними силами мовної ситуації в українському суспільстві, яку нині дещо стабілізовано. В умовах Революції гідності та воєнної агресії Росії на східних кордонах України мовна війна припинилася, стала неактуальною. Водночас чимало російськомовних українців, як власне й україномовних, є справжніми патріотами України, готовими покласти душу й тіло за свою свободу, а також свободу та незалежність нашої держави.

Більшість країн світу визнала Росію агресором, з огляду на її дії щодо України. Переконані, що світові відкриється правда про привласнену та сфальсифіковану агресором українську історію. Війна закінчиться й життя (нормальне, спокійне) триватиме. Питання функціонування та розвитку мов в Україні знову набуде актуальності, адже це буде історичною необхідністю. Ми підтримуємо багатомовність в Україні, водночас обстоюючи нагальність невпинного розвитку української мови як державної, яку впродовж більш ніж трьох віків послідовно й неухильно знищували спочатку царський, а згодом більшовицький режими Росії. Нині світова спільнота

переконалась у фіктивності вигаданої в «московських палатах» теорії про «колиску братніх слов'янських народів», «спільну з Україною історію від часів Київської Русі» та ін.

На думку Л. П. Нагорної [6], впливати на мовну ситуацію слід енергійно й одночасно в усіх осередках суспільного життя – в освіті, сферах інформації і культури, в армії тощо. Інакше не вирватись із лабіринту спрощених оцінок української мови, з історії української мови в загальноосвітніх школах і в тих колективах, у яких вони працюватимуть. Якщо десята чи принаймні сота їх частина наслідуватимуть цю стратегію, позитивний вплив на мовні питання буде очевидним.

У цьому контексті актуальною та корисною може бути така форма роботи зі студентами, як громадсько-політична практика, яку активно застосовували в Україні протягом 1970–1980 рр.

Цій формі роботи приділяли значну увагу ще в 1990-х рр. у Київському національному університеті імені М. Драгоманова. Вона мала на меті підготовку висококваліфікованих фахівців народного господарства, здатних успішно впливати в майбутньому на його розвиток і забезпечувати належний виховний вплив на населення. Опікувалися нею ректорати вишів, деканати факультетів спільно з громадськими організаціями, а загальне керівництво здійснювали Міністерство вищої, середньо-спеціальної освіти України та інші центральні установи України (в архівах наявні відповідні матеріали, звіти про використання такої форми роботи в навчальних закладах та її результати).

Коротко з'ясуємо сутність цієї форми роботи та її впливу на сучасні процеси в Україні.

Громадсько-політична практика передбачала участь студентів у лекційній, просвітницько-пропагандистській, роз'яснювальній роботі серед населення під час їх перебування на виробничій, педагогічній практиці, участі в студентських будівельних загонах, на канікулах за місцем проживання батьків, надання практичної допомоги школам, дитячим садкам, людям похилого віку тощо.

Закріплені наказом ректора кафедри готували студентів до такої діяльності: організовували цикли занять, готували методичні матеріали й рекомендації, читали спеціальні лекції та проводили семінари, розробляли різноманітні сценарії.

Після проведення громадсько-політичної практики студенти звітували перед відповідними комісіями. Результати таких звітів урахували під час оцінювання виробничої практики, підготування характеристик на студентів, рекомендування їх на роботу. Окремим особам видавали посвідчення про те, що вони додатково опанували певну професію та можуть керувати окремими видами творчої діяльності.

Чому саме на сьогодні це є актуальним? На нашу думку, звернення до такої форми роботи у вузах, як громадсько-політичної практики студентів, зумовлено широким волонтерським рухом в Україні щодо забезпечення бійців армійських підрозділів і добровольчих батальйонів у східних областях України, де триває антитерористична операція (а фактично йде неоголошена, але справжня війна). Публікації Інтернет-видань свідчать, що волонтерським рухом в Україні захоплюється весь світ. Волонтери творять дива задля забезпечення військовими й добровольцями захисту східних кордонів України: збирають кошти для придбання військової техніки та військового спорядження, доправляють придбане до місць призначення, надають допомогу в лікуванні поранених, вивозять загиблих, сприяють виїзду людей із територій, де тривають воєнні дії, ремонтують техніку та зброю, збирають речі й продукти харчування, шиють одяг і взуття, а також зіграють душі й серця бійців малюнками та листами від дітей усієї України.

Уважаємо, що й українські студенти можуть діяти як волонтери, проте в інших сферах суспільного життя. Ідеться, наприклад, про їх участь у роботі недільних шкіл при українських храмах із питань вивчення й удосконалення української мови, ознайомлення дітей і широкої громадськості з історією України тощо. Може також ітися про організацію та керування гуртками художньої й технічної дитячої творчості при будинках культури, загальноосвітніх школах. У сучасних умовах можна застосовувати також інші форми роботи, головне, щоб вони допомагали дітям і людям старшого та похилого віку дбати про Україну, вірити в неї, бути патріотами й сприяти становленню України як європейської держави.

Доцільно акцентувати увагу на таких формах роботи у вузах під час вивчення студентами українознавчих дисциплін (за винятком профільних вишів і факультетів), як проведення конкурсів та олімпіад (вузівських, міжвузівських, міських, обласних), участь у міжнародному конкурсі з української мови імені Петра Яцика, щорічному Всеукраїнському диктанті національної єдності та в заходах, присвячених міжнародному Дню рідної мови.

Конкурс імені Петра Яцика було започатковано в 2000 р., а визнання на загальнодержавному рівні він отримав на підставі Указу Президента України від 9 листопада 2007 року № 1078. Організатором перших кількох конкурсів була освітня фундація Петра Яцика з канадського міста Торонто, а починаючи від сьомого конкурсу (від листопада 2006 року) його співорганізаторами стали також Міністерство освіти і науки України та Ліга українських меценатів. Щоправда, у 2011–2014 рр. Міністерство відмовилося від участі в організації такого заходу.

Щорічно в зазначеному конкурсі беруть участь до 20 тис. студентів (на першому етапі), що, на нашу думку, є високим показником. Однак студентів у вузах України в десятки разів більше. Тому доцільно стимулювати більш активну участь студентської молоді в таких конкурсах.

Всеукраїнський диктант національної єдності 7 листопада 2014 року відбувся вчотирнадцяте і був присвячений 90-річчю Українського радіо. Загалом всеукраїнський диктант української єдності (як іменують його організатори) не є перевіркою знань рідної мови. Кожному, хто бере участь у ньому, він надає незабутні відчуття єдності всієї громади, усвідомлення того, що сотні тисяч співгромадян одночасно літера за літерою виводять речення радіодиктанту, живуть і мислять в унісон, що сприяє певним чином становленню української нації.

Зокрема, у Київському університеті імені Б. Грінченка під час написання Всеукраїнського диктанту встановили новий рекорд України в номінації «наймасовіший диктант на одній локації» (було анонсовано, що за парти сядуть 500 студентів і викладачів, але писали диктант 689 осіб) [7].

Уважаємо, що сотні вишів України здатні забезпечити тисячі аудиторій для написання Всеукраїнського диктанту. Але справа не тільки в кількості. Насправді дуже важливо, щоб після написання такого диктанту в кожній студентській групі відбувся детальний розбір його тексту, було проведено роботу над помилками, щоб його учасники з'ясували, як правильно слід було писати.

Міжнародний День рідної мови відзначають щорічно 21 лютого. Його було запроваджено за пропозицією держав – членів ЮНЕСКО Генеральною конференцією цієї організації в 1999 р. з метою запобігання зникненню мов у світі. Було зазначено, що більшість із 6700 нині існуючих мов перебувають під загрозою зникнення. Пріоритетним завданням відзначення міжнародного Дня рідної мови є привернення уваги світової спільноти до збереження та розвитку наявного лінгвістичного розмаїття, підвищення значення рідної мови як важливого чинника культурної самобутності [8].

Оскільки українська мова впродовж трьох останніх століть існувала в умовах прагнення сусідів викоринити (насамперед, сусіда з північного сходу), у цей День і на державному, і на місцевому рівнях необхідно привертати увагу світової громадськості до стану й проблем функціонування та розвитку української мови в Україні, проводити у вищих різноманітні заходи, спрямовані на її поширення й зміцнення.

Доцільним є подальше проведення таких днів української мови (у березні – Шевченківських днів), поширюючи ці традиції на інші вузи. У межах таких закладів можна організовувати виставки нової художньої літератури, виданої українською мовою, зустрічі з українськими письменниками та поетами, студентські конференції з питань реалізації мовної політики в Україні, конкурси студентських рефератів на українську тематику тощо. Звісно, варто передбачити підведення підсумків проведення цих заходів, певні заохочення (призи, грамоти, подяки).

На нашу думку, українознавчі дисципліни (як й інші гуманітарні) у вищих навчальних закладах повинні бути збережені, оскільки знання таких дисциплін є необхідним для

кожного випускника як майбутнього фахівця. Міністерство освіти і науки України має стимулювати відповідальність ректоратів, професорсько-викладацьких колективів зазначених закладів (тим більше за умов їх автономії, передбаченої Законом України «Про вищу освіту») за рівень і зміст викладання українознавчих та інших гуманітарних дисциплін, а ректорати й деканати – активізувати відповідальність студентів за оволодіння цими дисциплінами.

Реалізація таких умов разом із проведенням державою всіх інших відповідних заходів допоможе українському народові «вирватися» з-під впливу «руського мира», який йому нав'язують, та побудувати в державі український і європейський світ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки України від 9 лип. 2009 р. № 642. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/147>. – Назва з екрана.

2. Кралуок П. «Гловайськ» на гуманітарному фронті / П. Кралуок // День. – 2015. – 30–31 січ.

3. Онищенко О. Якщо закон не указ / О. Онищенко // Дзеркало тижня. – 2015. – 31 січ.

4. Філософсько-українознавчі дисципліни у вищих навчальних закладах будуть збережені [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/actually/43590-filosofsko-ukrayinoznavchi-distsiplini-u-vischih-navchalnih-zakladah-budut-zberezeni>. – Назва з екрана.

5. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

6. Нагорна Л. П. Проблема двомовності в Україні: чи є вихід із глухого кута? / Л. П. Нагорна // Людина і політика. – 2003. – № 6. – С. 3–14.

7. Всеукраїнський диктант національної єдності написано [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ngsu.gov.ua/ua/1034/582001/>. – Назва з екрана.

8. Рідна мова поетична і пісенна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://refdb.ru/look/2988602.html>. – Назва з екрана.
